

K. Burdach, H. Delbrück, W. Dilthey, O. Fleischer, A. v. Harnack, K. Hensel, O. Hintze, G. Honniger, E. Klebs, J. Knoblauch, E. Lampe, A. Lasson, E. v. Liszt, Fr. Paulsen, G. Roethe, E. Schmidt, R. Schmitt, G. Schmoller, H. A. Schwarz, G. Simmel, R. Sternfeld, C. Stumpf, A. Wagner και U. v. Wilamowitz-Moellendorff. Μετέσχε των φροντιστηριακῶν ἀσκήσεων τῶν καθηγητῶν κυρίως : G. Schumann, G. Simmel και C. Stumpf.

Ὁ ἐπιστημονικὸς δρόμος τοῦ Spranger καθωρίσθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βερολίνου κρισίμως διὰ τῆς συναντήσεως κυρίως αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐξόχων διδασκάλων αὐτοῦ Friedrich Paulsen και Wilhelm Dilthey. Παρὰ τῷ πρώτῳ τούτων ὑπέστη ὁ Spranger τῇ 6ῃ Μαΐου τοῦ 1905 τὰς διδακτορικὰς αὐτοῦ ἐξετάσεις κατόπιν ὑποβολῆς τῆς διατριβῆς : Die erkenntnistheoretischen und psychologischen Grundlagen der Geschichtswissenschaft. 1. Abschnitt. (Erkenntnistheorie und Geschichte.), ἣτις ἐξεδόθη ἐν Göttingen τῷ 1905. Ἡ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν γνωσιολογικῶν—θεωρητικῶν και ψυχολογικῶν θεμελιῶν τῆς ἐπιστήμης τῆς ἱστορίας ἀναφερομένη ἐργασία αὕτη, ἥς ἐνταῦθα μόνον τὸ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως και τὴν ἱστορίαν ἀναφερόμενον μέρος περιελήφθη, ἐξεδόθη πλήρως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν : Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft. Eine erkenntnistheoretisch — psychologische Untersuchung. Berlin 1905. Ὁ Dilthey τῷ 1909 ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐργασίας : Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee. Berlin 1909 ἀνηγόρευσε τὸν Spranger ὑφηγητὴν τῆς φιλοσοφίας και τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βερολίνου και ὕψωσεν οὕτω τὸν εἰκοσιεπταετῆ νεανίαν μετὰ τοῦ ἀκτινοβόλου και εὐρύτατα ἀναπεπταμένου πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ. Τῷ 1911 ἐγένετο ἕκτακτος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας και τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Λιψίας, ἐνθα προήχθη τῷ 1912 εἰς τακτικὸν καθηγητὴν. Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ ἐξόχως ἔδρασεν ὁ Spranger διδακτικῶς τε και συγγραφικῶς μέχρι τοῦ 1920, ὅτε μετεκλήθη ὡς τακτικὸς καθηγητὴς ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου Βερολίνου.

Ἀσμένως ὁ Spranger ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γενέτειραν αὐτοῦ, τὸ Βερολῖνον, ὅπερ ἀπετέλει παρ' αὐτῷ μεγαλειώδη μεγέθυνσιν και προέκτασιν τῆς Friedrich-Stadt. Ἦτο παρ' αὐτῷ τὸ Βερολῖνον ἡ ἐνδοξος πόλις τῶν μεγάλων Πρώσων βασιλέων και τῶν φιλέργων και ἀκαμάτων ὑπαλλήλων, ἡ πόλις τῆς αὐστηρᾶς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος και τοῦ ἀμειώτου σεβασμοῦ τῆς ἰδέας τοῦ κράτους, ἡ πόλις τῆς σώφρονος οἰκονομίας, τῆς ἀμέμπτου δικαιοσύνης και τοῦ φιλοσοφεῖν τέλος ἐν πνεύματι πρῶσικῳ. Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ Πανεπιστημίου Βερολίνου J. G. Fichte, G. W. Fr. Hegel, K. W. v. Humboldt, Fr. W. v. Schelling και Fr. Schleiermacher διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀπησχόλησαν τὸν Spranger καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ και παρέσχον

αὐτῶ τὰ θεμέλια τοῦ ἰδίου αὐτοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος ⁽¹⁾. Καὶ τὰς ἐκδημίας αὐτοῦ εἰς τὰς πόλεις Weimar καὶ Iferten ἀνέλαβεν ὁ Spranger ἀκολουθῶν τοῖς ἔχνεσι τοῦ Humboldt καὶ τῶν ὁπαδῶν τοῦ J. H. Pestalozzi ⁽²⁾. Ὅτε

¹ Πρὸς, κυρίως τὰ ἐξῆς ἔργα αὐτοῦ:

Fichte, Schleiermacher, Steffens über das Wesen der Universität. Mit einer Einleitung hrsg. von Eduard Spranger. Leipzig 1910 (=Philosophische Bibliothek. 120). (Vorwort): σ. III (Einleitung): σ. VII—XLI. Fichte als politischer Denker und Redner. Nach einem Vortrag ἐν: Deutscher Frauenbund 3 (1911) 51—53, 67—71. Über das Wesen der Universität. Drei Aufsätze von Joh. Gottl. Fichte, Friedr. Schleiermacher, Henrik Steffens aus den Jahren 1807—1809. Mit einer Einleitung über «Staat und Universität» hrsg. von Eduard Spranger. Neue Ausg. Leipzig 1919 (=Philosophische Bibliothek. 120). (Einleitung): σ. VII—XLI. Fichtes Vermächtnis ἐν: Der Türmer 41, 1 (1938/39) 377—378. Fichte, Johann Gottlieb: Reden an die Deutsche Nation. Mit einem Geleitwort von Eduard Spranger. Leipzig (1943). (=Philosophische Bibliothek. 204). (Geleitwort): σ. III—XIV. Fichte, Johann Gottlieb: Die Bestimmung des Menschen. (2. um ein Geleitwort Eduard Sprangers und e. Sachverz. verm. Aufl.). Leipzig [1945] (=Philosophische Bibliothek. 226). (Geleitwort): σ. 157—188. Hamburg (1954^a).

Hegels Vermächtnis an uns ἐν: Hegel—Feier der Friedrich—Wilhelms—Universität zu Berlin am 14. Nov. 1931 in der Neuen Aula zur Erinnerung an den 100jährigen Todestag. Berlin 1932, σ. 5—14. Hegel über Sokrates ἐν: Sitzungsber. der Preuss. Akad. der Wiss. Phil.—hist. Kl. Jg. 1938, σ. 284—296 (=ἀνάτ., Berlin 1938).

Wilhelm von Humboldt und Kant ἐν: Kantstudien 13 [1908] 57—129. Wilhelm von Humbolds Rede «Über die Aufgabe des Geschichtsschreibers» und die Schellingsche Philosophie ἐν: Historische Zeitschrift. Bd. 100=F. 3, 4 (1908) 541—563. Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee. Berlin 1909. 1928^a. Wilhelm von Humboldt und die Reform des Bildungswesens. Berlin 1910 (=Die Grossen Erzieher. 4). Tübingen 1960^a. κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου: Wilhelm von Humboldt: Ausgewählte philosophische Schriften. Hrsg. von Joh. Schuberth. Leipzig: Meiner 1910 (=Philosophische Bibliothek. 123) ἐν: Monatschrift für höhere Schulen 11 (1912) 101—102. Wilhelm von Humboldt. (Festansprache, gehalten am 19. Mai 1935 bei der Gedächtnisfeier seines 100. Todestages in der «Vereinigung der Freunde des Humanistischen Gymnasiums für Berlin und die Provinz Brandenburg») ἐν: Die Erziehung 10 (1935) 385—391.

Κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου: Friedrich Schleiermachers Briefwechsel mit seiner Braut. Hrsg. von Heinrich Meisner. Gotha: Perthes [1919] ἐν: Historische Zeitschrift. Bd. 123=F. 3, 27 (1921) 115—116.

² Πρὸς, τὰς εἰς τὸν Pestalozzi ἀναφερομένας ἐργασίας αὐτοῦ:

Was hat Pestalozzi unserer Zeit zu sagen? ἐν: Kindergarten 66 (1925) 253—258. Neue Preussische Lehrerzeitung 4 (1926) 53—55. Pestalozzifeier und Pestalozziforschung 1927 ἐν: Forschungen und Fortschritte 3 (1927) 189. Pestalozzi. [Festrede zum Gedächtnis Pestalozzis auf dem siebenbürgisch-sächsischen Lehrertag in Kronstadt, Rumänien, am 27. Aug. 1927 gehalten] ἐν: Schule und Leben 9 (1927/28) 49—59. Pestalozzi—Studien. Hrsg. von Artur Buchenau, Eduard Spranger, Hans Stettbacher. Bd. 1—4. Berlin—Leipzig 1927—1932. Pestalozzi, Johann Heinrich: Sämtliche Werke. Hrsg. von

τῷ 1946 ὑπεχρεώθη, ὅπως βαρυθύμως ἐγκαταλείψῃ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τὸ Βερολίνον, ἀπῆλθεν ὁ Spranger εἰς Τυβίγγην κληθεὶς ἐκεῖσε ὁμοφώνως ὑπὸ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλεως ταύτης κατόπιν θερμῆς μάλιστα συστάσεως τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῆς παιδείας Theodor Heuss. Ἡ ἐκλογή τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ἣ ὁ Spranger μονίμως πλέον ὡς συνταξιοῦχος διαμένει ἔν τινι ἀπλῇ καὶ ἀπερίττω οἰκίᾳ τῆς Rümelinstrasse παρὰ τὰς πολυανθεῖς καὶ εὐχλόους ὄχθας τοῦ ποτα-

Artur Buchenau, Eduard Spranger, Hans Stettbacher. Bd. 1—5. 7—14. 16. 18. 19. Berlin—Leipzig 1927—1956. Vom pädagogischen Genius: Sokrates, Pestalozzi, Fröbel ἔν: Deutscher Almanach, 1933, σσ. 58—71. Johann Heinrich Pestalozzi ἔν: Deutsche Männer. 200 Bildnisse und Lebensbeschreibungen. Mit einer Einführung von Wilhelm Schüssler. Berlin (1938), σ 150. Kraftquelle Innerlichkeit. (Pestalozzi: An die Unschuld, den Ernst und den Edelmut meines Zeitalters und meines Vaterlandes) ἔν: Der Tagesspiegel. Jg. 2. 1946, Nr. 15: 19. Jan., σ. 4. τὴν συλλογὴν: Pestalozzis Denkformen. Stuttgart 1947, ἥτις περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: Gedenkrede zum 200. Geburtstag Johann Heinrich Pestalozzis am 12. Jan. 1946.—Pestalozzis Denkformen. Neues von Pestalozzi ἔν: Pädagogische Welt 4 (1950) 326—336. Aus der Geschichte der kritischen Ausgabe von Pestalozzis Werken. Walter Feilchenfeldt ἔν: Universitas 8 (1953) 819—822. Die Tat. Jg. 18. 1953, Nr. 325: 28. Nov., σ. 15. Gedanken über Wirkung und Nachwirkungen Pestalozzis in Deutschland. Prof. Hans Stettbacher zum 80. Geburtstag ἔν: Schweizerische Lehrerzeitung 108 (1958) 831—836. τὴν συλλογὴν: Pestalozzis Denkformen. Heidelberg 1959², ἥτις περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: Pestalozzi. Gedenkrede, gehalten auf Einladung der Universität Zürich am 18. Februar 1927 (=Die Erziehung 2 [1927] 323—342).—Pestalozzis Denkformen.—Pestalozzis «Nachforschungen». Eine Analyse (=Sitzungsber. der Preuss. Akad. der Wiss. Phil.—hist. Kl. Jg. 1935, σσ. 6—27 [=ἀνάτ., Berlin 1935]).—«Das Leben bildet». Analyse von Pestalozzis Schwanengesang. Ἡ ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ ὡς πρώτη περιεχομένη ἐργασία: Pestalozzi. Gedenkrede, gehalten auf Einladung der Universität Zürich am 18. Februar 1927 περιλήφθη ὡς πέμπτη καὶ ἐν τῇ συλλογῇ: Kultur und Erziehung. Gesammelte pädagogische Aufsätze. Leipzig 1928⁴, ἥτις περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: Luther (=Die Deutsche Schule 21 (1917) 497—513).—Comenius (Ein Mann der Sehnsucht) (=Ein Mann der Sehnsucht. Zum 250. Todestage des Johann Amos Comenius ἔν: Kunstwart und Kulturwart 34 [1920/21] 71—76).—Jean Jacques Rousseau.—Goethe und die Metamorphose des Menschen.—Pestalozzi.—Hölderlin und das deutsche Nationalbewusstsein (=Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik. Bd. 44. 1919=Neue Jahrbücher für Pädagogik 22 [1919, 2] 81—90).—Die Drei Motive der Schulreform (=Monatsschrift für höhere Schulen 20 [1921] 260—274).—Die Bedeutung der wissenschaftlichen Pädagogik für das Volksleben.—Grundlegende Bildung, Berufsbildung, Allgemeinbildung (=Preussische Fortbildungsschulzeitung 9 [1918] 65—77).—Das Problem des Aufstieges (=Deutscher Wille 31, 4 [1918] 33—38. 80—85).—Die Erziehung der Frau zur Erzieherin (=Rede, gehalten bei der 19. Hauptversammlung des Fröbelverbandes in der Aula der Universität Leipzig. [Berlin]: Deutscher Fröbel—Verband [1919]).—Lindsey und die neue Jugend.—Eros (=Kunstwart und Kulturwart 35 [1921/22] 257—263).—Von der ewigen Renaissance (=Deutsches Philologen—Blatt 25 [1915] 6—12).

μίσκου Amper, κατέχει παρ' αὐτῷ ἰδιαιτέραν τινὰ σημασίαν. Μετὰ τὸ Βερολῖνον εἶναι ἡ Τυβίγγη ἡ ἑτέρα πατρὶς τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἡ ἔδρα μακρᾶς καὶ σπουδαίας δράσεως τοῦ Hegel καὶ τοῦ Schelling. Πάντως ἡ ὄλη προσωπικότης τοῦ Spranger ἐμφανίζει ἡμῖν τὸν πιστὸν λάτρην τῆς πόλεως κυρίως τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ βίου ἐν γένει αὐτῆς· ἐναργῆ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μαρτύρια ἀποτελοῦσιν ἡ ἔννοια, ἣν οὗτος ἔχει περὶ πειθαρχίας καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐστηραῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος, ἡ διάθεσις εἰρωνῆς ἐλέγχου παντὸς πνευματικοῦ ἢ ἠθικοῦ ἀτοπήματος, ἣτις ὁμως ἐκδηλοῦται πάντοτε ἐν στενῷ συνδυασμῷ μετὰ φιλόφρονός τινος, κομψῆς καὶ γλυκείας εὐτραπείας, καὶ ἡ πρόθυμος τέλος κλίσις αὐτοῦ, ὅπως τὸν λόγον αὐτοῦ πλουσίως ἀρτύη καὶ καθηδύνη διὰ καθαρῶν καὶ γνησίων βερολινείων ἐκφράσεων, ἐν αἷς μετὰ πολλῆς καλλιτεχνικῆς χάριτος συντελεῖται, μάλιστα δ' ἐν τῷ διαλόγῳ, εὐστοχώτατος συνδυασμὸς τοῦ genus grave μετὰ τοῦ genus iocose.

Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βερολίνου ἐδίδαξεν ὁ Spranger ἐπὶ 25 συνεχῆ ἔτη, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1945. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κυρίως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀξιώσεις ὀλότητος τῆς θετικῆς καὶ ἀπολύτου ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας ἐπειτέλεσεν ὁ Spranger τὴν φιλοσοφικὴν θεμελίωσιν τῆς πνευματικῆς—ἐπιστημονικῆς κατανοήσεως τῶν πραγμάτων καὶ δὴ καὶ ὡς τινα ἐκτάκτως ὑψηλὴν καὶ λαμπρὰν, μόνιμον καὶ διαρκῆ, αἰώνιον καὶ ἀναφαίρετον δημιουργίαν ἐν τῇ σφαίρῃ τῆς περὶ κόσμου καὶ βίου θεωρίας καὶ ἀντιλήψεως. Τῇ διὰ φυσικῶν κυρίως τρόπων συντελουμένῃ λύμῃ καὶ διαφθορᾷ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ εἰκόνας ἀντέταξεν ὁ Spranger τὴν ἐναργῆ καὶ ἄμαχον διδασκαλίαν τοῦ καθήκοντος πρὸς βαθεῖαν καὶ ἐκτενῆ διάγνωσιν καὶ κατανόησιν τοῦ ἀκάμπτου καὶ ἀδιατρέπτου συνδέσμου τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ πνεύματος. Τὴν ἐμπλοκὴν ταύτην τῆς προσωπικότητος ἐν ταῖς διαφόροις συναφείαις τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῶν παντοειδῶν εἰκόνων τοῦ πολιτισμοῦ πρῶτος ὁ Spranger μετὰ μεγαλειώδους καθαρότητος καὶ ἀνεφίκτου συστηματικῆς τάξεως καὶ ἀκριβείας ἀνέπτυξε καὶ παρέστησε κατόπιν γιγαντιαίου ἀγῶνος ἐναντίον παντὸς ἐπιδιωκομένου περιορισμοῦ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ἐν τῇ περιοχῇ ἀπλῶς ὑποκειμενικῶν μόνον καταστάσεων καὶ συνθηκῶν. Οὕτως ὁ Spranger ἐθεμελίωσε τὴν ψυχολογίαν στερεῶς τε καὶ ἀκινήτως ἐπὶ πνευματικοῦ—ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου. Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων θεμελίων καὶ ἀποδεικτικῶν τεκμηρίων κατέστη ὕστερον αὐτῷ εὐκόλος καὶ δυνατὴ ἡ εὐκρινὴς καὶ ἀσφαλὴς ἐν τῷ ἀτόμῳ διάγνωσις διαδικασίας τινὸς ἐξελίξεως ψυχικῶν φαινομένων, ἅτινα συντελοῦνται καὶ καταπράττονται ἐν τῇ συναντήσῃ μετὰ τῶν ὑπερπροσωπικῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον πράγματι ἀναγνωρίζονται καὶ διασαφοῦνται. Πρὸ παντὸς ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐφήβου μεθ' ὑψίστης ψυχολογικῆς δυνάμεως πρὸς διαίσθησιν καὶ σύλληψιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας κατέστησεν ὁ Spranger ἐναργῆ καὶ εὐθέατον τὴν ἐσωτερικὴν κατ' ἀμετακινήτους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους διάπτυξιν, μόρφωσιν καὶ συγκρότησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὸ παρ' αὐτῇ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πνεύματος συντελούμενον ἰδιόρρυθμον βίωμα τῆς πραγματικότητος. Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ αὗται ἔρευναι καὶ διαγνώσεις τοῦ Spranger

οὐδαμῶς ταράττονται, συγχέονται ἢ ἀπόλλυνται ἐν τῇ περιοχῇ τῆς δράσεως τῆς ἀρρυθμίου ἐκείνης καὶ ἀσυντάκτου ἀλογιστίας, ἣτις ἐκτενῶς συνεῖχε τὴν ἐπιστήμην κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἀποτελοῦσιν αὐταὶ ἀπόδειξιν διαυγεστάτου τινός, ἐναργῶς διαγινώσκοντος καὶ συγχρόνως βαθέως τὰ πράγματα κατανοοῦντος λογισμοῦ, ὃν ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος κραταιῶς τε καὶ εὐθαρσῶς ἀντιτάσσει ταῖς ἀπολύτοις ῥήτραις καὶ ἀρχαῖς φυσιολογικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπὶ μέρους διαγνώσεων. Ἡ εὐρεῖα καὶ περιληπτικὴ ὀλότης τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖ παρ' αὐτῷ τὴν ἐμπειρικὴν ἐκείνην ἀφειτηρίαν, ἐν ἣ οὗτος ἀνευρίσκει καὶ προθύμως ἀναλαμβάνει τὰ σαφέστατα καὶ τὰ μάλιστα ἔγκυρα καὶ ἀναμφίβολα στοιχεῖα πρὸς εὐμέθοδον καὶ ἀριάν συγκρότησιν, διαμόρφωσιν καὶ διάταξιν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ πορισμάτων. Ὁ Spranger οὐ μόνον μετ' ἐμφανοῦς κατανοήσεως καὶ ἐπιμόνως ἐδίδαξεν, ὅτι ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἀτόμου μετὰ τοῦ ὄρατου καὶ αἰσθητοῦ, ἦτοι τοῦ ἀληθῶς ὄντος, πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀρραγῆ βάσιν καὶ τὸ ἀδιάσειστον θεμέλιον εὐτυχοῦς δημιουργίας καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑαυτῷ ἔτι μεγαλοπρεπῶς καὶ θεῖως ἐπετέλεσε τὸν συνδυασμὸν τοῦτον. Μέχρι σήμερον διατελεῖ ὁ Spranger ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀύπνου συνειδήσεως τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦ, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων εὐθύνης. Ὀλόκληρον τὸν βίον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀκαμάτου, εὐχάριτος καὶ μεστής ὑψηλῶν καὶ ὠραίων ἐλπίδων νεότητος μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τῆς προκεχωρηκυίας ἡλικίας, ἐν ὧραις οὐ μόνον εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ πικρίας καὶ πόνου, ἀπογνώσεως καὶ ὀδύνης, ἐκτενῶς συνέχει ἢ συναίσθησις τῆς εὐθύνης ταύτης.

Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βερολίνου ἐδίδαξεν ὁ Spranger ὑπὸ συνθήκας ἄλλοτε μὲν εὐμενεῖς, ἄλλοτε δὲ δυσμενεῖς. Δυσχέρειαι περὶ τὴν ἐλευθέραν ἀσκησιν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔργου ἐδημιουργήθησαν παρὰ Spranger τότε κυρίως, ὅτε τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα ἀνέλαβεν εἰς χεῖρας τὰ ἥνια τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας. Φυσικὴ καὶ εὐλογος ἦτο ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ κόμμα τοῦτο ἀνδρός, ὅστις κύριον ἔργον εἶχε τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀριωτέρων τρόπων καὶ συνθηκῶν πρὸς ἀσφαλῆ καὶ καρποφόρον πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ ἐξύψωσιν τοῦ λαοῦ καὶ εἰδικώτερον τῆς ἀκαδημαϊκῆς νεότητος. Ἦδη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1933 ἀνέπτυξεν ὁ Spranger τῇ πρῶσικῇ κυβερνήσει ἐντόνως τε καὶ ἐναργῶς τοὺς κινδύνους, οἵτινες προέκυπτον ἐπὶ βλάβῃ παντὸς τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν συχνῶν μὴνύσεων πολιτικῆς ὑφῆς ἐναντίον πολιτῶν, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ δόλιαι συκοφανταί, ἐκ τῆς ἐλλείψεως πνεύματος χρηστότητος καὶ εὐπρεπείας ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις, ἐκ τῆς βιαίας καὶ ἀνελευθέρου ὑποδουλώσεως τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ φρονήματος τῆς σπουδαζούσης ἐν ταῖς ἀνωτέραις καὶ ἑξάνωτάταις σχολαῖς γερμανικῆς νεότητος¹). Καθηγηταὶ ἀκμαῖον ἔχοντες τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς καὶ χρηστῶς ἀσκοῦντες τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτῶν ἔργον λίαν δυσχερῶς πλέον, ἐπιπόνως καὶ χαλεπῶς θὰ ἀνῆρχοντο εἰς τὴν ἔδραν γερμανικοῦ τινος Πανεπιστη-

¹ Πρὸς. κυρίως: Mein konflikt mit der Hitlerregierung 1933. Als Manuskript gedruckt. (Geschrieben 1945).—(Tübingen) 1955—Universitas 10 (1955) 457—473.

μίου, ἵνα ἐνώπιον τῶν φοιτητῶν αὐτῶν ἀναπτύξωσι θέματα πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτήρος, ἐφ' ὅσον τοῖς νεαροῖς αὐτῶν ἀκροαταῖς ἐχορηγήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἡ ἄδεια τῆς ἀσκήσεως ἔργων ἀσχήμενος καὶ ἀνοσίου ἢ ἐπονειδίστου ἔτι καὶ αἰσχροῦς συκοφαντίας. Εὐτόλμως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διεκέρυξεν ὁ Spranger, ὅτι ἀνελευθέρως ἐδεσμεύετο τὸ δικαίωμα ἐθνικῶς λογιζομένων ἀνδρῶν πρὸς αὐτοτελή καὶ ἀνεξάρτητον ἔκφρασιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν πεποιθήσεων καὶ ἀρχῶν· ὅτι ὁ ὑποκριτικὸς λογισμὸς διηρῴνετο ἐπικινδύνως, ἔφθειρε καὶ ἔβλαπτε τὴν γερμανικὴν ψυχὴν καὶ ἡμαῦρου σοβαρῶς τὴν φήμην οὐ μόνον τοῦ πανεπιστημιακοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωτικοῦ ἔτι, βίου τῆς χώρας παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς γῆς. Ὁ ἀπηνὴς οὗτος καὶ ἀνεπίστροφος ἔλεγχος τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ Spranger καταγγέλλοντος αὐτὴν ἀνενδοιάστως ἐπὶ τῇ ὑπὸ ταύτης συντελουμένη ἀσεβείᾳ καὶ ἀνοσίῳ βλάβῃ καὶ κακώσει τοῦ λαοῦ διὰ χρήσεως μεθόδων βίας καὶ ψεύδους, διὰ τῆς πιέσεως τῶν συνειδήσεων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς ἐν τῷ βίῳ τρόπων διοικήσεως οὐχὶ πνευματικῶν καὶ ἡ διαμαρτυρία αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀντισημιτικῶν ἐκδηλώσεων τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν ἔργων περαιτέρω ἀβασίμων μηνύσεων καὶ ὤμης καὶ ἀπανθρώπου κατασκοπείας συνετέλεσαν εἰς τὴν γένεσιν παρὰ τῇ κυβερνήσει καὶ τῷ κόσμῳ τῶν προσκειμένων αὐτῇ φοιτητῶν πνεύματος ἐχθρότητος ἐναντι τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἀνησύχων πρὸς αὐτὸν ὑποψιῶν. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἰδεολογικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διασπάσεως καὶ μονώσεως λίαν εὐπρόσδεκτος ἐγένετο τῷ Spranger εὐκαιρία τις πρὸς ἐκδημίαν εἰς Ἰαπωνίαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀσκήσεως ἐκεῖ ἐπὶ τινα χρόνον τοῦ διδακτικοῦ αὐτοῦ ἔργου. Ὄντως ἐξεδήμησεν ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς τῷ 1936 εἰς τὴν χώραν ταύτην τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, ὁπόθεν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς ἔτους περὶπου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου συνέδεε τὸν Γερμανὸν διανοούμενον μετὰ τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ ἄφωτος οἰκειότης, ὁμογνωμοσύνη καὶ σύμπνοια. Πάντες οὗτοι εἶχον ἰσχυρὰν τὴν αἴσθησιν τῶν ὀδυνηρῶν μεριμνῶν καὶ φροντίδων τοῦ διδασκάλου ἀναφορικῶς πρὸς τὴν δύσνον καὶ ἀπειλητικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Τούτων πάντων ἕνεκα εἰσῆχθη ὁ Spranger εἰς φυλακὴν ἐν Moabit ἀπὸ 8ης Σεπτεμβρίου μέχρι 14ης Νοεμβρίου τοῦ 1944. Ἦτο ἡ ἐποχὴ, ὅτε λόγῳ τῆς τῇ 20ῇ Ἰουλίου 1944 κατὰ τοῦ Hitler γενομένης ἐπιβουλῆς συλλήψεις μεγάλης ἐκτάσεως ἐνηργοῦντο ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν.

Εἶναι εὐνόητον, ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Γερμανίας τὸν Μάιον τοῦ 1945, ὅτε πρὸς ἐπανάληψιν τῆς λειτουργίας τοῦ Πανεπιστημίου ὑπῆρχε χρεῖα καθαρῶν ἐξ ἐπόψεως πολιτικῆς προσώπων καὶ δὴ καὶ προσώπων ἀστικῆς κατὰ πρῶτον καὶ ἐντοπίου προελεύσεως, ὁ Spranger κυρίως ἐπιέσθη, ὅπως ἀναλάβῃ τὸ ἀκανθῶδες ἔργον τοῦ πρυτάνεως. Ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπερ ἐξ ἐπόψεως οἰκοδομήματος, ἐργαστηρίων, διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν τοιούτων ἐν θλιβερᾷ καταστάσει διastέλει ἐν μέσῳ χώρου τινὸς ἐκτενῶς καὶ βαθέως πεπληρωμένου ὑπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς φθορᾶς καὶ τῆς καταστροφῆς, συνεδυσάσθη ὑπὸ τῶν ῥωσικῶν ἀρχῶν κατοχῆς, οἷς μόνοις εἰσέτι ἀνῆκε τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως τοῦ Βερολίνου, μετὰ τῆς ἐκδόσεως «προγραμμάτων σπουδῶν» ὠρισμένου καὶ ἀπαραβιάστου περιεχομένου, ὅπερ ἦναντιοῦτο παντελῶς τῇ ὀφειλομένη ἀνεξαρ-

τησία και ἐλευθερία τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ πνεύματος. Ἡ ἀκολούθως τῷ ἐν Potsdam συνταχθέντι συμφώνῳ συντελεσθεῖσα βραδύτερον διαίρεσις τῆς πόλεως εἰς τέσσαρας τομεῖς παρέσχεν ἐλπίδας βελτιώσεως τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐπικρατούσης ἀνελευθέρας καταστάσεως τῆς βίας, τῆς πιέσεως και τοῦ φόβου. Παρὰ ταῦτα ὁ εὐθύς ἀμέσως ἐπακολουθήσας δικταήμερος περιορισμὸς τοῦ πρυτάνεως ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, ἡ αὔξουσα δύναμις και ὁρμή τῶν κομμουνιστῶν ἐν τῷ διοικητικῷ σώματι τῆς πόλεως ἐναντι τῆς ἀδιαλείπτως ἐν τῷ σώματι τούτῳ φθίνουσης παρατάξεως τῶν ἀστῶν και ἡ συνεχὴς τῶν κομμουνιστῶν τούτων ἐπέμβασις εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Πανεπιστημίου ἐδημιούργησαν ἐν αὐτῷ μόνιμον και πολυχρόνιον περίοδον ἠνιάτου κρίσεως και ταραχῆς. Ἡ κρίσις αὕτη ἐξίκετο εἰς τὸ ὑψιστον αὐτῆς σημεῖον κατὰ τὴν μελέτην και τὸν ἔλεγχον τοῦ ἐξ ἐπόψεως πολιτικῆς σπουδαιοτάτου ἐκείνου ζητήματος περὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Βερολίνου, ἐν ᾗ ἔδει, ὅπως ἰδρυθῆ τὸ νέον κεντρικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ μόχθος τοῦ πρυτάνεως και τοῦ νομικοῦ αὐτοῦ συμβούλου, τοῦ καθηγητοῦ W. E r b e, πρὸς δημιουργίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καταστάσεως ἐλέγχου αὐτοῦ ὑπὸ τῶν τεσσάρων συγχρόνως δυνάμεων κατοχῆς και πρὸς συγκέντρωσιν αὐτοῦ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀγγλικῷ τομεῖ κειμένῳ κρατικῷ γηπέδῳ δημοσίων ἀγώνων ἀπέβη μάταιος λόγω τῆς ἀκατανοήτου ἀδιαφορίας και ἀμελείας τῶν ἀμερικανικῶν και ἀγγλικῶν ἀρχῶν κατοχῆς. Οὕτω τοῦτο μὲν διεμορφώθη τὸ ἐν τῷ ῥωσικῷ τομεῖ κείμενον Πανεπιστήμιον κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν ῥωσικῶν ἀρχῶν διδομένας κατευθύνσεις και ἐπιταγὰς, τοῦτο δὲ ἰδρυθῆ τῷ 1948 κατ' ἄφυκτον ἀνάγκην νέον ἐν τῷ ἀμερικανικῷ τομεῖ Πανεπιστήμιον ὑπὸ τὸ ὄνομα: «Ἐλεύθερον Πανεπιστήμιον» (Freie Universität). Οὕτως ὁ ἤδη οὐσιωδῶς ἀπολυθεὶς τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ἀνὴρ ὄφειλεν, ὅπως ἐγγύθεν περίλυπος και ἀνίσχυρος θεᾶται τὴν καθαιρέσιν, φθορὰν και ἀπώλειαν τοῦ χώρου ἐκείνου τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ και μεστῆς ὑψηλῶν και ὠραίων ἀποτελεσμάτων δράσεως αὐτοῦ. Ἡ τυπικὴ ἀπόλυσις αὐτοῦ ἐκ τῆς θέσεως τοῦ πρυτάνεως ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον, τὸν Ὀκτώβριον δηλαδὴ τοῦ 1945.

Ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1946 γενομένη μετὰκλήσις τοῦ Spranger ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, περὶ ἧς ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω, διήνοιγε τῷ ἐπιφανεῖ καθηγητῇ ἄγοντι τότε τὸ ἐξηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ τὸν δρόμον πρὸς τὴν ὑψηλὴν και εὐρεΐαν σφαιρὰν νέας καρποφόρου δράσεως τοῦ ἀνδρὸς ὡς διδασκάλου, ἐρευνητοῦ και συγγραφέως. Ἡ δρασις αὕτη μαρτυρεῖται διὰ τῆς δημοσιεύσεως βιβλίων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἔρευναν και σπουδὴν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ κυρίως ἰδανικοῦ ἐκείνου, ᾧ ὁ Spranger ἀφιέρωσεν ἤδη τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν μέγα ἔργον αὐτοῦ: Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee (¹), και βιβλίων πάλιν ἀπεργαζομένων τὴν θρησκευτικὴν

¹ Πρὸςλ. ἔτι: Das humanistische und das politische Bildungsideal im heutigen Deutschland. Berlin 1916 (=Deutsche Abende im Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht. 6). Ἡ ἐργασία αὕτη ἐδημοσιεύθη ὡς πρώτη και ἐν τῇ συλλογῇ: Volk, Staat, Erziehung. Gesammelte Reden und Aufsätze. Leipzig 1932, ἣτις περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: Das humanistische und das politische Bildungsideal im heutigen Deutschland.— Der Anteil des Neuhumanismus an der Entstehung des deutschen Nationalbewusst-

σύνθεσιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ βίου ὑπό τινα τύπον προπαιδείας πρὸς εἴσοδον εἰς τὸν Χριστιανισμόν¹⁾. Τῷ 1952 λόγῳ ὀρίου ἡλικίας ἀπεχώρησεν ὁ Spran-

seins.—Über Erziehung zum deutschen Volksbewusstsein.—Probleme der politischen Volkserziehung.—Wohlfahrtsethik und Opferethik in den Weltentscheidungen der Gegenwart.—Volkskenntnis, Volksbildung, Volkseinheit.—Recht und Grenzen des Staates in den Bildungsaufgaben der Gegenwart.—Gegenwart (September 1932) Humanismus und Jugendpsychologie. Vortrag, gehalten in der Versammlung der Vereinigung der Freunde des humanistischen Gymnasiums in Berlin und der Provinz Brandenburg am 3. Dez. 1921. Berlin 1922. Aus Friedrich Fröbels Gedankenwelt. Berlin 1938 (=Abhandlungen der Preuss. Akad. der Wiss. Phil.—hist. Kl. 1937, 7) (=ἀνάτ., Berlin 1938) τὴν συλλογὴν: Goethes Weltanschauung. Leipzig [1933] (=Insel—Bücherei. 446), ἣτις περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: Goethe und der Wandel der Zeit (=Insel—Almanach auf das Goethejahr. Leipzig [1932], σσ. 88—103).—Goethes Weltanschauung.—Goethe als Greis (=Festvortrag, gehalten am 21. Mai 1932 ἐν: Jahrbuch der Goethe—Gesellschaft 18 [1932] 181—207) τὴν συλλογὴν: Goethes Weltanschauung. Reden und Aufsätze. Leipzig 1943, ἣτις περιέχει τὰς ἐξῆς ἐργασίας: Goethes Weltanschauung.—Goethe und die Metamorphose des Menschen (=Festvortrag, gehalten am 14. Juni 1924 ἐν: Jahrbuch der Goethe—Gesellschaft 10 [1924] 219—248).—Goethe über die menschlichen Lebensalter (=Die Erziehung 16 [1941] 41—58).—Goethe als Greis.—Goethe über die Resultate des Lebens (=Vortrag, in der Bremer Ortsvereinigung der Goethe—Ges. am 5. Okt. gehalten. [Bremen, 1941]).—Die sittliche Astrologie der Makarie in «Wilhelm Meisters Wanderjahren» (=Wilhelm Flitner zum 50. Geburtstag am 20. Aug. 1931 freundschaftlich dargebracht ἐν: Die Erziehung 14 [1939] 409—417).—«Höchstes Glück der Erdenkinder sei nur die Persönlichkeit» (=Goethe—Jahrbuch [der Goethe—Gesellschaft in Japan] 6, 1937, σσ. 3—10=Goethe 3 [1933] 129—135).—Goethe und die metaphysischen Offenbarungen. (=Goethe 1 [1936] 20—42).

Ἐκ τῶν μετὰ τὸ 1946 ἐκδοθεισῶν τοιοῦτων ἐργασιῶν ἀνθρωπιστικοῦ περιεχομένου πρὸβλ. κυρίως τὴν συλλογὴν: Goethes Weltanschauung. Reden und Aufsätze. (Wiesbaden) 1946. 1949. Ἀμφοτέρων τῶν ἐκδόσεων τῆς συλλογῆς ταύτης τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ περιεχομένῳ τῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἐν Leipzig τῷ 1943 ἐκδοθείσης συλλογῆς, ὅπερ κατεγράφη ἤδη ἀνωτέρω. Καὶ τὰς τρεῖς ἐργασίας τῆς πρώτης τῶν συλλογῶν τούτων, ἦτοι τῆς συλλογῆς τοῦ 1933, μετέφρασεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὁ Δούδαρις: Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Γκαίτε. Ἀθήναι [1936]. Ὁ Δούδαρις μετέφρασεν ἐπίσης καὶ τὴν τελευταίαν τῶν ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ τοῦ 1943, 1946 καὶ 1949 περιεχομένων ἐργασιῶν: Goethe und die metaphysischen Offenbarungen: Ὁ Γκαίτε καὶ αἱ μεταφυσικαὶ ἀποκαλύψεις. Ἀθήναι 1947. Die christliche und die humanistische Persönlichkeit ἐν: Credo. Beiträge aus der christlichen Welt. Aufsätze von Fr. Baethgen [u. a.], Hrsg. von O. A. Dilschneider. I, Berlin 1947, σσ. 39—54. Goethes Bild vom Menschen. (Vortrag, gehalten in den Ortsgruppen Hannover und Hamburg der Goethe—Ges. Weimar am 13./17. Sept. 1949) ἐν: Studium generale 2 (1949) 345—354. Aus Friedrich Fröbels Gedankenwelt. Heidelberg 1951. 1953². 1960³ καὶ πολλὰς ἄλλας εἰς τὸν Fröbel ἀναφερομένας ἐργασίας.

¹ Πρὸβλ. κυρίως: Die Magie der Seele. Religionsphilosophische Vorspiele. Berlin (1947). Tübingen 1947. 1949² καὶ τὴν ἀνωτέρω ἤδη μνημονευθεῖσαν ἐργασίαν: Der unbekannte Gott.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς πᾶσαν θεωρίαν περὶ χρονικῶν περιορισμῶν καὶ ἱστορικῆς καὶ πεπερασμένης τῶν πραγμάτων σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς πρὸς ἄλληλα διδάσκει ὁ Spranger τὴν ἀτέρμονα πορείαν τοῦ χρόνου καὶ τὴν αἰωνιότητα· ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ ἐσωτάτῃ πυρῇ τῆς υπάρξεως

ger τῆς ὑπηρεσίας καί, ὡς ἤδη ἄνωτέρω ἀνεγράφη, διαμένει περαιτέρω ἐν Τυβίγγῃ ὡς συνταξιοῦχος.

Τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ ἔξοχον ἔργον τοῦ Spranger ἐτιμήθη ὑπὸ πολλῶν Ἀκαδημιῶν καὶ Πανεπιστημίων τῆς τε Γερμανίας καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ. Πλουσίαν δωρεὰν ἀποτελεῖ τὸ ἔργον τοῦτο ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ βίου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ οὕτως ἀμέριστον ἐπισπᾶται τὴν τιμὴν, τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην πάντων ἡμῶν. Ἀναλύω κατωτέρω δι' ὀλίγων εἰδικώτερόν πως τὰ κυριώτερα καὶ θεμελιωδέστερα σημεῖα τοῦ ἔργου τούτου.

Ὡς ἤδη ἄνωτέρω ἐλέχθη, ὁ ἐπιστημονικὸς δρόμος τοῦ Spranger καθωρίσθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βερολίνου κρισίμως διὰ τῆς συναντήσεως κυρίως αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐξόχων διδασκάλων αὐτοῦ Paulsen καὶ Dilthey. Μετὰ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ τούτων διετήρει ὁ Spranger στενὰς σχέσεις καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, βαθέως δ' ἠρεύνησεν, ἐμελέτησε καὶ ἔκρινε τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτῶν ἔργον, ὡς τοῦτο ἐναργῶς μαρτυρεῖται οὐ μόνον διὰ τῆς δημοσιεύσεως εἰδικῶν συγγραφῶν ἀναφερομένων ὀνομαστικῶς εἰς τοὺς ἄνδρας τούτους⁽¹⁾, ἀλλὰ καὶ διὰ πολυαριθμῶν ἄλλων σελίδων τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου. Ὁ Dilthey βαθεῖαν ὑπέστη ἐπίδρασιν ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς θεολόγου καὶ φιλολόγου Schleiermacher, περὶ οὗ μάλιστα συνέταξεν οὗτος δοκιμωτάτην βιογραφίαν ἀποτελοῦσαν ὄντως ἄριστον ὑπόδειγμα εὐμεθόδου περιγραφῆς καὶ διασαφήσεως τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἱστορικοῦ βίου ὑψηλῆς τινος ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ ἐπιστήμῃ προσωπικότητος⁽²⁾. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην κυρίως ἐχώρησεν ὁ Dilthey εἰς τὴν περιοχὴν τῆς βαθύνου, εὐδαίμονος καὶ πολυ-

αὐτοῦ εἶναι παρὰ Spranger ὀδοιπόρος, ὅστις ἀπὸ τῆς περιοχῆς τῶν αἰωνίων καὶ ἀκαταλύτων ἀνησυχιῶν καὶ ταραχῶν τοῦ βίου, τῶν συντόνων φροντίδων, τοῦ ἄλγους καὶ τῆς ἀπέλπιδος πικρίας χωρεῖ θαρροῦντως πρὸς τὰς ἀλλὰς τοῦ Κυρίου, οὐ τὸ γαλήνιον πρόσωπον ἀφθόνως προχέει ἀέναον ῥοὴν πολυῦδρων ναμάτων ἀγάπης καὶ ἀταράκτου εἰρήνης.

¹ Πρὸς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ: Friedrich Paulsen. Ein Nachruf ἐν: Die christliche Welt 22 (1908) 917—919. Paulsen, Friedrich: Gesammelte pädagogische Abhandlungen. Hrsg. und eingeleitet von Eduard Spranger. Stuttgart—Berlin 1912. (Vorwort): σσ. III—VI. (Einleitung): σσ. IX—XXXV. κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου: Paulsen, Friedrich: An autobiography. Transl. and ed. by Theodor Lorenz, with a forew. by Nicholas Murray Butler. New York: Columbia Univ. Pr. 1938 ἐν: Die Erziehung 14 (1939) 167—168. Erinnerungen an meinen Lehrer. Zum 50. Todestage Friedrich Paulsens ἐν: Der Tagesspiegel Jg. 14. 1958, Nr. 1930: 14. Aug., σ. 4. Erinnerungen an meinen Lehrer Friedrich Paulsen ἐν: Universitas 13 (1958) 1243—1246. Wilhelm Dilthey ἐν: Der Zeitgeist. Beiblatt zum «Berliner Tageblatt». 1911, Nr. 43: 23. Okt. Wilhelm Dilthey ἐν: Archiv für Kulturgeschichte 9 (1911) 273—278. Wilhelm Dilthey. Eine Gedächtnisrede in der Societas Joachimina zu Berlin. Berlin [1912]. Berlin—Leipzig (1912). κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου: Dilthey, Wilhelm: Gesammelte Schriften. Bd. 9: Pädagogik. Geschichte und Grundlinien des Systems. (Hrsg. von Otto Friedrich Bollnow). Leipzig—Berlin, Teubner 1934 ἐν: Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts 25 (1935) 222—226.

² W. Dilthey, Leben Schleiermachers. Berlin 1870. 2. Aufl. von H. Mulszt. Adt. 1912.

κάρπου ἐρεῦνης καὶ σπουδῆς τῶν ἐπιστημῶν κυρίως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὑφῆς περαιτέρω, τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τούτου τοῦ πνεύματος. Τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ κόσμον καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μεθόδους ἐκληροδότησεν ὁ Dilthey τῷ προσφιλεῖ αὐτοῦ μαθητῇ, ὅστις, ὡς ἐκεῖνος, ταχέως ἐκτῆσατο αἴγλην καὶ περιωπὴν διδασκάλου παγκοσμίου φήμης. Ὡς ὁ Dilthey, οὕτω καὶ ὁ Spranger ἐπιτηδεύως, γονίμως καὶ εὐκάρπως συνάπτει πλουσίαν ἱστορικὴν γνῶσιν μετὰ βαθέος καὶ πυκνοῦ φιλοσοφικοῦ λογιμοῦ, λεπτὴν καὶ ὀξειαν ἐπιστημονικὴν ἀντίληψιν, σωφροσύνην καὶ κρίσιν μεθ' ὑψηλῆς καὶ ἀκάμπτου ἰσχύος πρὸς εὐτακτον συγκρότησιν, διάρθρωσιν καὶ παράστασιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν εἰκόνων τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Παρὰ τοῦ Dilthey ἤντησεν ὁ Spranger ἀφθόμως τε καὶ ἐπιμελῶς ἱστορικὴν συνείδησιν σοβαρᾶς ἰσχύος καὶ καθαρότητος, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ εὐρυτάτην γνῶσιν τῆς ἀπεριορίστου καὶ ἀεναίου, εὐμεταπτώτου καὶ ἀσταθμῆτου ἀβεβαιότητος καὶ διαρροῆς τῶν ἱστορικῶν σχέσεων καὶ συνθηκῶν, δεινὴν εὐχέρειαν πρὸς ἔλεγχον καὶ ἐκτίμησιν δι' ὀξυτάτου κριτικοῦ βλέμματος τῶν παντοειδῶν τραγικῶν συγχύσεων καὶ ταραχῶν, τῶν κοινωνικῶν ἀναστατώσεων καὶ ἀνατροπῶν, ἐν αἷς τῆς ἱστορίας ὁ ἀκάμπτος καὶ ἀμείλικτος ῥοῦς ἐμπλέκει πολλακίς καὶ συστρέφει τὸν ἀνθρώπον. Ὁ Dilthey μετὰ τῶν θεωριῶν αὐτοῦ ἀπετέλει παρὰ Spranger ἓν τι σφαῖρα ἑναρμονίου καὶ εὐτυχοῦς ἀναλογίας τὴν ἀντίρροπον δύναμιν ἔναντι τοῦ ἄλλου ἐκείνου πνευματικοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ Wilhelm v. Humboldt, οὗ τὰ περὶ ἀνθρωπισμοῦ διδάγματα μετὰ τῆς αἰσθητικῆς αὐτῶν καὶ βαθύτατα ἰδεολογικῆς χροιάς ἐκινουῦντο κατὰ μέγα μέρος ἐν τῷ ἀραχνούφει καὶ ἀσυλλήπτῳ κόσμῳ τῶν ὄραίων μὲν καὶ μεστῶν ἠδύτητος καὶ χαρᾶς, ἀτελέστων ὁμῶς, κούφων καὶ ματαίων, ὄνειρων. Ἐπὶ πλέον ὁ ἐν Βερολίῳ γεννηθεὶς καὶ ἐκεῖ μέγας ἀύξηθεις Spranger ἐκτῆσατο ἀφ' ἑαυτοῦ ἀρίστην γνῶσιν τῆς ἱστορίας δημιουργούσης ἰσχύος τοῦ κράτους, ἣτις ἑναργῶς ἐξειλίσσετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ οὐ μόνον ἐν τῇ περιοχῇ τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ παρελθόντος βίου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀτελευτήτῳ σειρᾷ εἰκόνων καὶ γεγονότων ζώσης καὶ ἀμέσου θέας. Παράδοσις καὶ γεγονότα ἀμέσου ἀντιλήψεως κατέστησαν αὐτὸν ἱκανόν, ὅπως εὐτόλμως ἐκάστοτε ἐπικρίνη τὰ ἀπατηλὰ καὶ ἀβάσιμα κηρύγματα τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς κυβερνήσεως περὶ προκοπῆς καὶ εὐδαιμονίας τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, περὶ ὀλβίου εὐημερίας τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἐπὶ σειρὰν ἑκατονταετηρίδων τοῦ μέλλοντος. Πάντως, ἵνα ἐπανέλθω εἰς τὸν χῶρον τῆς καθαρᾶς ἐπιστήμης, ἀμφοτέρω οἱ ἐν λόγῳ φιλόσοφοι, Dilthey τε καὶ Spranger, ἐγένοντο ῥηξικέλευθοι δημιουργοὶ τῆς «νοούσης» ψυχολογίας, ἣτις ἐναντία εἶναι τῆς αὐστηρῶς καὶ μονοπλεύρως «πειραματικῆς» καὶ «αιτιολογούσης» ψυχολογίας.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ νεαρὸς Spranger ἐκτενῶς ἀνέπτυξε καὶ ὑψωσεν εἰς σταθερὰν καὶ ἀκλόνητον ἀρχὴν τὴν θεμελιώδη ἐπιδίωξιν καὶ τάσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Schleiermacher βαθύτατα ἐπηρεασμένης ψυχολογίας τοῦ Dilthey πρὸς ἔρευναν καὶ μελέτην τοῦ ἀτομικοῦ πνεύματος ἐν συνδυασμῷ πάντοτε μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς. Ὁ Spranger ἐδιδάσκετο καὶ ἅμα ἐδίδασκεν, ὅτι τὰ ψυχικὰ συμβάντα καὶ τὰ συνθετικὰ βιώματα δέον, ὅπως νοῶνται ἐκ τῆς θέσεως